

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

**«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»**

MAVZUSIDAGI XALQARO II MIY-AMALIY ANJUMAN

**«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»**

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

**“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”**

PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

ANDIJON-2024. 10-IYUN

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

ANDIJON DAVLAT CHET TILLARI INSTITUTI

«ZAMONAVIY TILSHUNOSLIK YO'NALISHLARI VA CHET
TILLARINI O'QITISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR»

MAVZUSIDAGI XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN

«СОВРЕМЕННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЯЗЫКОЗНАНИЯ И
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОБУЧЕНИИ
ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ»

МАТЕРИАЛЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

“MODERN TRENDS IN LINGUISTICS AND INNOVATIVE
APPROACHES TO TEACHING FOREIGN LANGUAGES”
PROCEEDINGS INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE

2024-YIL 10-IYUN

ANDIJON – 2024

Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 18-yanvardagi “2024-yilga mo‘ljallangan xalqaro va respublika miqyosida o‘tkaziladigan ilmiy va ilmiy-texnik tadbirlar ro‘yxatini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 16-sonli buyrug‘i, shuningdek, mamlakat ilm-fani nufuzini yanada oshirish va xalqaro ilmiy-texnik hamkorlik ko‘lamini kengaytirishga qaratilgan xalqaro va respublika miqyosidagi ilmiy anjumanlar, simpozium, kongress, seminarlar va boshqa ilmiy hamda ilmiy-texnik tadbirlarni yuqori ilmiy va tashkiliy amaliy darajada samarali o‘tkazilishini ta‘minlash maqsadida Andijon davlat chet tillari institutida “Ingliz tili nazariy aspektlari”, “Ingliz tili va adabiyoti” hamda “Ingliz tili amaliyoti” kafedralari tomonidan “Zamonaviy tilshunoslik yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishda innovatsion yondashuvlar” mavzusida xalqaro ilmiy-amaliy anjuman o‘tkazildi.

Mas‘ul muharrir(lar):

f.f.n., prof. S.O.Solijonov

Tahrir hay‘ati:

f.f.d.prof. D.A.Rustamov
f.f.d.prof. M.I.Umarxo‘djayev
PhD. dots. M.A.Qurbonov
f.f.d.prof. G‘.M.Xoshimov
f.f.d.prof. V.A.Vositov
PhD. dots. M.G‘.Xoshimov
p.f.n. prof. Sh.S.Alimov
PhD. G.M.Ibragimova
PhD. Q.Umrzakov
kafedra o‘qituvchisi N.Xamidov
kafedra o‘qituvchisi Z.No‘monova

Tahrir nashriyoti bo‘limi muharriri:

A.A.Xomidov

Ilmiy-amaliy konferensiya materiallariga oid mazkur to‘plam, tilshunoslikning zamonaviy yo‘nalishlari va chet tillarini o‘qitishdagi innovatsion yondashuvlar hamda ulardagi dolzarb masalalarga bag‘ishlanligi bilan ahamiyatlidir.

Mazkur to‘plamdan respublika va xorijiy oliy ta‘lim muassasalarida hamda ilmiy-tadqiqot markazlarida faoliyat olib borayotgan olimlar, professor-o‘qituvchilar, doktorantlar, magistrlar va iqtidorli talabalarning ilmiy maqolalari joy olgan.

To‘plamga kiritilgan materiallarning mazmuni, undagi statistik ma‘lumotlar va me‘yoriy hujjatlar sanasining to‘g‘riligiga mualliflarning o‘zlari mas‘uldirlar.

Andijon davlat chet tillari instituti, 2024-yil

NUTQIY AKTNING ASOSIY KATEGORIYALARI.

Qurbonova Barnoxon Baxodir qizi

Andijon davlat chet tillari instituti
Lingvistika yo'nalishi 2-kurs magistranti

Annotatsiya Maqola tilshunoslikda muloqotda bolalarga xos nutqiy akt ko'rinishlarining aks etishini tahlil etish hamda qo'llanish doirasi va imkoniyatlari haqida izlanish olib borish, reprezentativ va direktiv nutqiy aktlarning muqolotda ifoda etilishini aniqlash va faol ishtirok etuvchi so'zlar va so'z birikmalarini tahlil qilish tog'risida so'z yuritadi.

Abstract The article is about the analysis of the reflection of children's speech acts in communication in linguistics and research about the possibilities of retention, the determination of the expression of representative and directive speech acts, and the analysis of actively participating words and combinations.

Hozirgi kunda tilshunoslik va boshqa tegishli fanlar, xususan, psixolingvistika, sotsiolingvistika va neyrolingvistika og'zaki muloqot masalalarini o'rganishga qaratilgan. Nutq faoliyatini til birliklaridan foydalanish va so'zlovchilarning maqsadlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash nuqtai nazaridan tadqiq qiluvchi lingvistik pragmatika nutqni o'rganishning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biridir. Bu lingvo-pragmatikaning shaxslararo nutq munosabatlarini aks ettiruvchi nutq odobi shakllarini o'rganishini ko'rsatadi. Bu sohaning 20-asrning ikkinchi yarmida rivojlanishi nutq akti nazariyasining lingvofalsafiy ta'limot sifatida vujudga kelishi bilan bog'liq.

Amerikalik olim va pragmatika asoschilaridan biri Ch.S. Pirs tilni mantiqiy-falsafiy kategoriya sifatida ko'rgan,[84] u nutq akti tushunchasini tilshunoslikka kiritish uchun asos bo'lib xizmat qilgan. Nutq akti - bu ma'lum bir jamiyatda tan olingan tegishli nutq xatti-harakati uchun standartlar va ko'rsatmalarga muvofiq amalga oshiriladigan qasddan nutq harakati.[18]

Oksfordlik faylasuf J.L.Ostin 1975 yilda ("How to Do Things With Words") kitobini nashr etdi [9] va nutq akti nazariyasini yangi soha sifatida kiritdi. Amerika faylasufi J.R.Searl bu fikrni kengaytirdi va yangi bilimlar bilan boyitdi. U nutq jarayonini uch bosqichli komponentdan iborat deb hisoblaydi:

1. Lokutiv (locutionary). Bu ma'lum imo-ishoralar yoki tovushlarni yaratish, muayyan iboralarni qo'llash va ularni ma'lum bir tilning grammatik me'yorlariga, shuningdek, o'ziga xos his-tuyg'ular va ular hosil bo'lgan til qonunlariga muvofiq ishlatishni o'z ichiga oladi. Og'zaki harakat, ma'lum bir eslatma deb ataladi.[35]

2. Illokutiv (Illocutionary). Suhbatda fikrini va niyatini yetkazish orqali illokutivdan foydalanadi.

3. Perlokutiv (perlocutionary). Bu protsedura tinglovchining ma'ruzachi batafsil bayon qilgan nutq aktiga munosabat holatini tavsiflaydi. Nutq harakatlari so'zlovchining so'zlari tinglovchining ruhiy holatiga qanchalik ta'sir qilishiga qarab belgilanishi ahamiyatlidir.

J.Searl ularni beshta asosiy guruhga ajratdi: direktivalar, ifodalar, ifodalar, vakillar va komissiyalar.[77]

Nutq harakatlarining illokatsion taksonomiyasiga ko'ra navbatchilik harakatlari bir biridan farqlanadi. Ingliz tilshunosligida so'zlovchining kommunikativ maqsadiga bog'liq bo'lgan bunday harakatni kommissiv akt deb ham yuritiladi.

Kommissiyaviy aktda gapirganda, muloqotga kirishuvchilar odatda suhbat davomida bir maqsadni ko'zlaydilar. Shunday qilib, so'zlovchi o'zining nutq harakati bilan kelajakda bajariladigan vazifani bajarishni boshlaydi. Og'zaki va og'zaki bo'lmagan muloqotda ishtirok etuvchi barcha tomonlar majburiyat aktlaridan xabardor.[53] Quyidagi keltirilgan misolda buni ko'rishimiz mumkin:

-Hayvon! -dedi Baqoev, -bu sigirni sotib puliga cho'chqa olish kerak!(Abdulla Qahhor "Adabiyot muallimi")

Kommissiv nutqiy aktlar. (commissives). Kommissiyaviy nutq harakati ikkinchi shaxsning ushbu vazifani bajarishga rozi bo'lish, va'da berish yoki rad etish jarayonini tavsiflaydi, bu ko'rsatma nutq harakati jarayonidan hosil bo'lgan va kelajakda bajarilishi kerak bo'lgan holatlarda foydalaniladi.

Kuchli yoki kuchsiz holatlarda ham kommissiv nutqiy akti yuzaga kelishi kuzatilishi mumkin. Masalan, biror vazifani bajarishga kirishayotganda ayrim so'z iboralardan foydalanamiz. Ulardan: "va'da beraman" iborasi nutqda qo'llanilganida gapga yangi ma'no berishligi alohida ahamiyatlidir. Uning aksi sifatida, biror yumushni bajarishdan bosh tortganda **"aslo yo'q", "hech qachon"** so'z birikmalari bilan birgalikda ayrim frazeologik birliklar **"Tushingni suvga ayt", "Chuchvarani hom sanabsan"**, kabi frazeologik birliklar orqali qat'iy rad etishda foydalaniladi.

Dunyoda ayrim millatlar borki, ularning o'z ona tilida murojaat qilinsagina faol muloqotga kirishadi. Masalan, Fransiyaga borib ingliz tilida gaplashishga harakat qilsak, o'zlarini xuddi tushunmayotganga o'xshatishadi. Aslida, ular ingliz tilini juda yaxshi bilishadi. Lekin ular bilan muloqotga kirishish jarayonida o'z ona tilida murojaat qilishingizni xohlashadi. Fransuzlar o'z ona tilini juda hurmat qilishadi va sof fransuz tilida gaplashish orqali ular milliy muloqot madaniyatini saqlab qolishadi. Islandiya xalqi va hukumati o'ziga xos madaniyatni saqlab qolish uchun boshqa tillarni ona tiliga ta'sir qilishiga yo'l qo'ymaydi. Shuning uchun, Island tili barcha zamonaviy Yevropa tillaridan eng toza til hisoblanadi.

Ingliz oilasidagi bolalar uchun **"Cardigan", "balaclava", "Wellies"** kabi milliy so'zlari ham ular uchun notanish emas. **"Cardigan", "balaclava", "Wellies"**⁶⁸ so'zlarini o'zbek tiliga tarjima qilganimizda – **"Kardigan"**(kamzul, nimcha), **"balaklav", "rezina etiklar"**⁶⁹ degan ma'noni anglatadi. (Ingliz xalqida bugungi kundalik kiyimlarning ko'plari azaliy an'anaga ega. 1853-1856 yillardagi urush paytida Qrimdagi juda sovuq qish ularga kardigan va balaklav nomlarini bergan. Chunki Lord (1854) Kardigan va Balaklava jangida yengil (asosiy qo'shinning qismini) brigadani boshqargan. Kardigan yengil tugmachali iliq, yungli matodan

tikilgan kalta kamzul, Balaklava esa yungli matodan tikilgan shlyapa. Yana bir ingliz askari Vellington o‘z ismini kiyib yurgan etigiga beradi va bu hozirgacha saqlanib qolgan. Uni inglizlar qisqargan nomi bilan ishlatishadi ya’ni "Wellies" – “Kauchuk etik”)

Mulozamat britaniyaliklar madaniyatining muhim qismi va muloqot bezagi hisoblanadi. Inglizlarning milliy nutqida “*please*” - *iltimos*, “*thank you*” - *rahmat* va “*sorry*” - *uzr* so‘zlari doimo qo‘llanadi va bu so‘zlarni qo‘llash inglizlar bolalarining nutqiga ham ko‘chgan.

Searl fikriga ko‘ra, vakil nutq harakatlari so‘zlovchini dalillarning to‘g‘riligiga bog‘lash maqsadida qilingan bayonotlardir. Ta’kidlash, da’vo qilmoq, ishonmoq, eslammoq, taklif qilmoq, xabar qilmoq, ishontirmoq, rozi bo‘l, bashorat qil, talab qil, taxmin qil, maqtan, shikoyat qil, xulosa qil, xulosa qil, ifodalovchi nutqiy harakatlarning sinflaridir.

Christison ta’kidlashicha, nutq akti faoliyatining aksariyati taklifning to‘g‘riligiga da’vo qilish, da’vo qilish va hatto hisobot berishni o‘z ichiga oladi. U odatda savol, tavsif, faktik tasdiq va xulosa jumllarida uchraydi. Natijada, vakillik nutq aktlari so‘zlovchining ishonchini ifodalovchi bayonotlar shaklini oladi.

Ariesta & Simatupang ga ko‘ra, vakillik nutq aktlari ma’ruzachi tomonidan tinglovchilarni ular aytayotgan narsaga ishontirishga urinishdir. Searl nazariyasidan olingan fikrga ko‘ra, vakillik nutqi harakati sinfi so‘zlovchini biror narsa bo‘lishini amalga oshirish va etkazilgan taklifning haqiqatini ko‘rishni maqsad qiladi. Budiasih, Andayani va Rohmadiga ko‘ra, vakillik nutq aktlari haqiqat taklifi yoki e’lon qilingan ishonch bilan bog‘liq bo‘lgan aniq tushunchani etkazish uchun qo‘llaniladi. Quyidagi ibora misolida bo‘lgani kabi:

A: “*It is very hot. The sun is shining brightly.*”

B: *Yes*

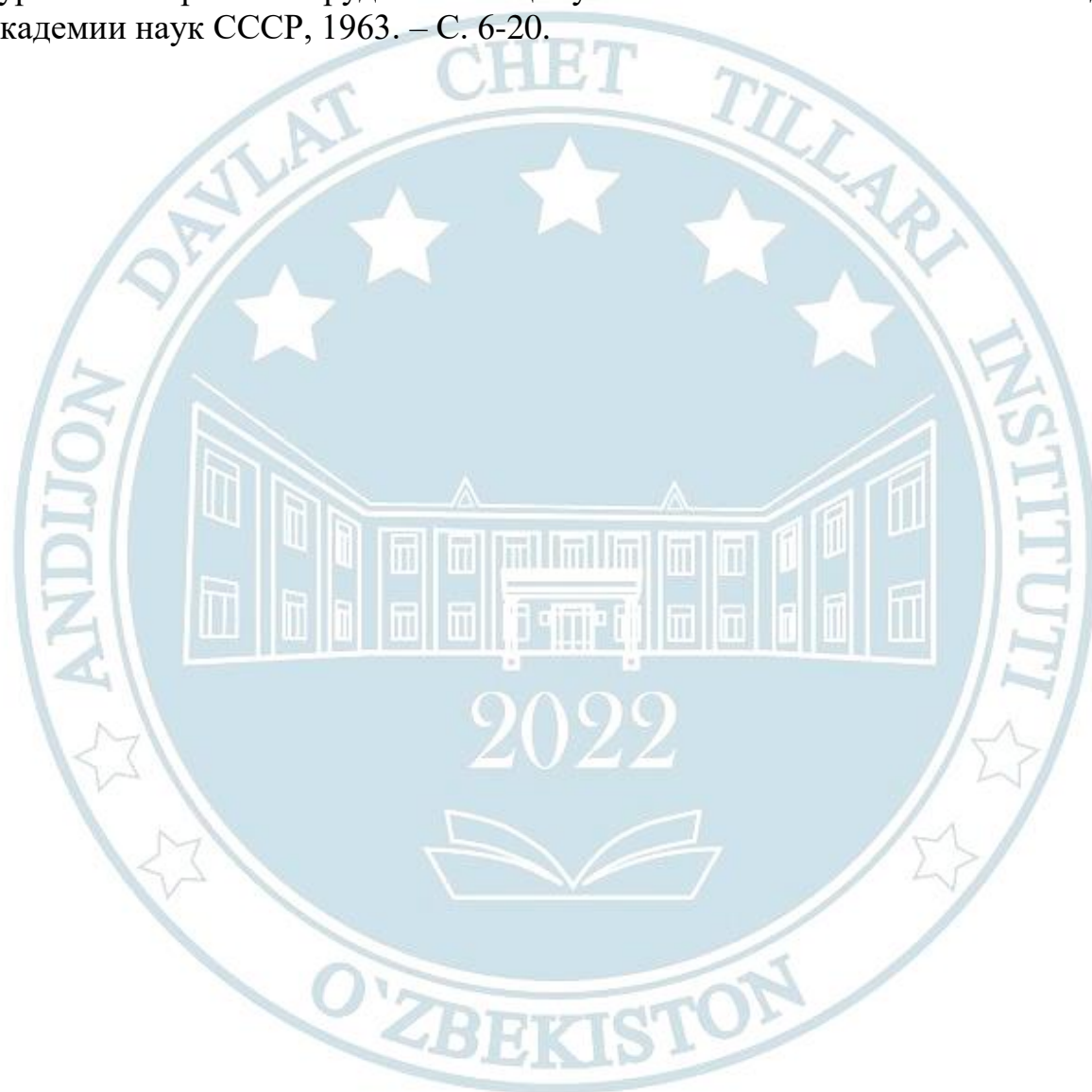
Yuqorida aytib o‘tilgan misolda, faqat ma’ruzachi va tinglovchining ayni paytda bir xil nuqtai nazarga ega ekanligini ta’kidlaydi. Bundan tashqari, ma’ruzachi tinglovchidan bu vaziyatda uning nomidan harakat qilishini xohlaydi. Binobarin, so‘zlovchi va tinglovchi o‘xshash e’tiqodga ega bo‘lgan vaziyatlarda vakili nutq harakatlari haqiqatni etkazishga xizmat qiladi.

Reprezentativ va ko‘rsatma nutq aktlari tilning asosiy tarkibiy qismlari bo‘lib, muloqotda muhim rol o‘ynaydi. Reprezentativ nutq aktlari dunyo haqida ma’lumot berish, faktlarni xabar qilish yoki bayonotlar berish uchun ishlatiladi, ko‘rsatma nutq aktlari esa tinglovchini muayyan harakatga yoki ma’lum bir tarzda tutishga qaratilgan. Ushbu nutq aktlari bo‘yicha tadqiqotlar turli sohalarni, jumladan, tilshunoslik, pragmatika, aloqashunoslik va psixologiyani ham o‘z ichiga oladi va nazariy va amaliy masalalarni hal qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5850-son Farmoni. Manba: <http://lex.uz/docs/4561730>

2. Апресян Ю. Д. Перформативы в грамматике и словаре // Изв. АН СССР Сер.: Лит. и яз. - 1986. - Т. 45. - № 3. – С. 208 - 223.
3. Б.Ю.Городицкого. – М., 1999. – Вып.2. – С.254-264
4. Вахтель Н.М. Высказывание в позиции газетного заголовка: семантика и прагматика. – Воронеж: РИЦ ЕФ ВГУ, 2004. – 204 с.
5. Вежбицка А. Речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 358//Лингвистическая прагматика. – М.: Прогресс, 1985. – С. 251-275;
6. Виноградов В.В. И.А. Бодуэн де Куртенэ // И.А. Бодуэн де Куртенэ. Избранные труды по общему языкознанию. Том I. – М.: Изд-во Академии наук СССР, 1963. – С. 6-20.

Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman

	USULLARI Mirzatolipova Gulzira Ulug'bek qizi	
103.	GENDERNI IFODALOVCHI NOVERBAL VOSITALARNI TUSHUNIB YETISH MASALASI Kurbanov Muzaffar Abdumutalibovich	325
104.	WORD FORMATION OF MEDICAL TERMS IN ENGLISH LANGUAGE Maxmudova Iroda	330
105.	THE ENGLISH NATIONAL MENTALITY AND ITS EXPRESSION IN THE LANGUAGE Solijonov Boburjon	332
106.	МОНОТАКСЕМНЫЕ И ПОЛИТАКСЕМНЫЕ ПРОВЕРБЕМЫ С НЕГАТИВНЫМ КОМПОНЕНТОМ В СОВРЕМЕННОМ АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ Назарова Д.Ш.	335
107.	PHONETIC PECULIARITIES OF STYLE Sobirjon Solijonov	340
108.	“Қиёс” концепценти ва унга семантик уйқаш стилистик воситалар таҳлили. Ашуров Мўмин Умаржонович	343
109.	ADABIYOTDA SHAKL VA MAZMUN N.M.Qodirova X.Xojiboboyeva	347
110.	IJODIY MAHORATLARNI RIVOJLANTIRISH ASOSIDA BAKALAVRANT VAQTINI YUQORI DARAJAGA OSHIRISH Abdullayeva Lola Sadullayevna	350
111.	NUTQIY AKTNING ASOSIY KATEGORIYALARI. Qurbonova Barnoxon Baxodir qizi	353
112.	ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ КОМПЬЮТЕРНОЙ ЛИНГВИСТИКИ Тешабаев Аллаёржон Ганиевич	356
3-SHO'BA. QIYOSIY VA CHOG'ISHTIRMA TILSHUNOSLIKNING DOLZARB MUAMMOLARI		
113.	“SEVGI” KONSEPTI INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI BADIY VOSITALAR TALQINIDA To'xtasinova Shoxsanam Abdujalil qizi	360
114.	INGLIZ VA O'ZBEK TILIDAGI SOMATISM KOMONENTLI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING GENEZISI Niyozova Mashhura Usmonovna	362
115.	INGLIZ PAREMIYALARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI Dadaboyeva Malikaxon Farxodjon qizi	365
116.	O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA “GO'ZALLIK” KONSEPTINING IFODALANISHI Jabborova Dilafruz Sharofovna	368
117.	INGLIZ ADABIYOTIDA ALLITERATSIYADAN FOYDALANISH TAMOYILLARI G'ofurova Gullola Axmadullayevna	370
118.	INGLIZ, RUS VA O'ZBEK TILLARIDA PLEONAZM VA TAVTOLOGIYA TUSHUNCHALARI, TURLARI VA TARJIMA MASALALARI Abdusamatova Ominabonu G'ulomjon qizi	373